

Szakirodalmi információs szolgáltatások, felhasználói igények*

Szükség van-e a külföldi és a hazai szakfolyóiratok hazai feltárására? Van-e napjainkban reális igény a műszaki és gazdasági információkra? Hogyan változott a felhasználói igény az elmúlt 6-8 évben? Lehet-e párhuzamot találni egy-egy szakterület kiemelt szerepe és ugyanezen terület információigénye között? Mit tehetnek az információs intézmények és könyvtárak az információigény felkeltéséért? Kell-e állami szintű feladatvállalás a jövő érdekében? Ezekre a kérdésekre és a hogyan továbbra keressük a választ a statisztikai adatok elemzésével, valamint a külföldi tapasztalatok hazai adaptálhatóságának vizsgálatával.

A műszaki folyóiratokban megjelent szakirodalom feltárása, valamint az ennek alapján készült összeállítások eljuttatása a műszaki értelmiséghez – mint információfogyasztókhoz – az egyik legfontosabb tevékenysége volt már a két világháború között is a Káplány Géza által vezetett Technológiai Könyvtárnak. Ezen tevékenység szerves folytatásaként indította a Műszaki Dokumentációs Központ – az OMIKK jogelődje – 1948-ban a *Műszaki Lapszemle* sorozatot, amely azóta is a külföldi és hazai műszaki-gazdasági közlemények legátfogóbb szakirodalmi feldolgozása. Természetesen az elmúlt több mint negyven év alatt az adathordozókban (számítógép, mikrofilmlap, CD-ROM) és a szolgáltatási formákban lényeges változások, bővülések történtek a felhasználói igények minél tökéletesebb kielégítésére.

Összeállításunkban diagramok segítségével megvizsgáltuk, hogy az elmúlt 6-8 évben hogyan alakult a felhasználói igény a különböző szolgáltatási formákra. Mint legegyszerűbb mérőszám, az előfizetések száma, ill. megrendelésszám kínálkozott. Megpróbáltunk összefüggéseket keresve felvetni néhány gondolatot az igények változásával, a műszaki tényezőkkel és a hogyan tovább kérdésével kapcsolatosan.

Az alábbi *szolgáltatási formákat* vizsgáltuk meg:

- ▶ referálókivadványok, szolgáltatások;
- ▶ tömörítéseket, elemzéseket tartalmazó kiadványok;
- ▶ külföldi (gazdaságilag fejlett) országok számítógépes szolgáltatásai.

Az első csoportba tartozó tevékenység alapját a kb. 2500 lap feldolgozása eredményeként kapott évi 100-110 ezer referátum, címfordítás stb. alkotja. Ezek felhasználásával publikálunk 21 területen szakirodalmi tájékoztatókat és a magyar közlemények gyűjteményét, kb. 1700-1800 témában nyújtunk té-

mafigyelést, s építjük a kb. 3-3,5 millió adatot tartalmazó ETO-rendszerű kartontárat, ami irodalomkutatási tevékenységünk egyik alapja.

A második csoportba tartozik a *Műszaki Információ* és a *Műszaki Gazdasági Információ* c. sorozat 15, ill. 5 különböző témakörben, évi 8-9 ezer tömörítvényt megjelentetve.

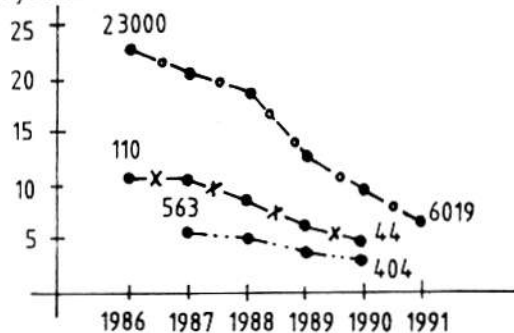
A harmadik csoportot az új és a legújabb szolgáltatási formáink teszik ki. Ezek keretében 10-15 nagy nemzetközi adatbank számos adatbázisát lehet igénybe venni, nagy adathalmazokban lehet keresést folytatni. E területen legújabban a CD-ROM-ok használatát vezettük be. Egyelőre még kevés mérhető adatunk van ahhoz, hogy összevetéseket tehesünk, és következtetéseket vonhassunk le. (Ennél a harmadik szolgáltatáscsoportnál adatok hiányában nem tudunk szakterületi bontásokat végezni.)

Részletes elemzésnek az 1985 és 1991 közötti időszakot vetettük alá, részben azért, mert a korábbi időszakról csak összefoglaló adataink vannak, másrészt mert ezek az adatok 1972-75-től, a teljes profilkiépítés időszakától 1983-85-ig viszonylag stabil felhasználói piacon $\pm 15\%$ -on belüli szórást mutatnak.

Az 1. ábra az összes fentebb felsorolt szekunder információ előfizetett mennyiségének alakulását mutatja 1985-1991 között. Látható, hogy a számítógépes irodalomkutatás kivételével a csökkenés 50-70%. (A számítógépes irodalomkutatás viszonylag kedvezőbb adatait az is eredményezi, hogy 1989-ben és 1990-ben sok, intézményen belül jelentkező igény számára végeztünk kutatást; ezeket leszámítva, pusztán a külső megrendeléseket tekintve, a csökkenés mértéke sokkal nagyobb.) Ugrásszerű az előfizetések csökkenése 1988-tól. Ez nem magyarázható csak az árak növekedésével: az irodalomkutatást és a témafigyelést 25% ÁFA terheli, ami lényeges árnövekedést eredményezett, ugyanakkor bár a többi szolgáltatásunknál ilyen ársokk nem következett be, az igénybevétel csökkenésének mértéke majdnem ugyanez.

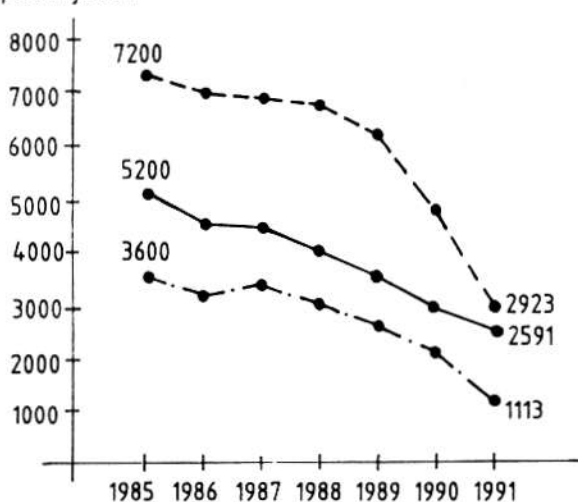
*Készült a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Műszaki, Mezőgazdasági és Orvosi Könyvtárosi szekciójának 1991. jún. 5-6-i ülésén a szerző által tartott előadás és a hozzászólások alapján.

Előfizetett példányszám

Témafigyelés x 1000 **75%**
 Irodalomkutatás x 10 Csökkenés: 55%
 Számítógépes Irodalomkutatás x 100 28%

Előfizetett példányszám

Műszaki Információk **47,3%**
 Műszaki Gazdasági Információk Csökkenés: 61%
 Szakirodalmi Tájékoztatók 69%

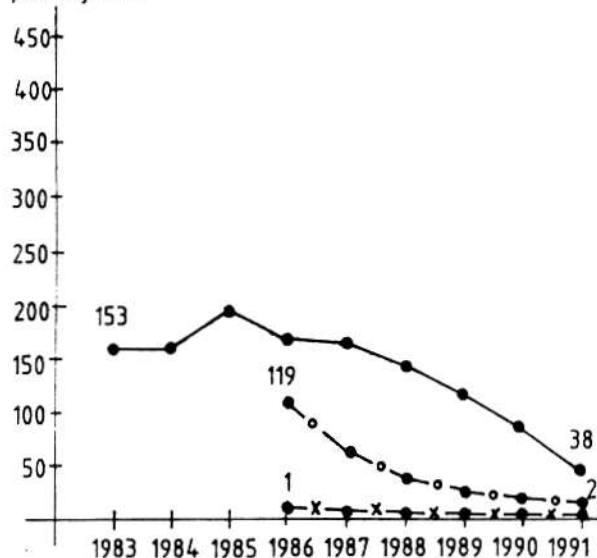
1. ábra

A 2. ábra azt szemlélteti, hogy a csökkenést nem lehet kizárólag az iparági nehézségekre visszavezetni. A magyar bányászat hosszú idő óta válságágazat, és az 1980-as évektől többször halálra ítélték; ugyanaz nem mondható el a hazai elektronikáról és híradástechnikáról, mégis a szakirodalom iránti érdeklődés csökkenése ezeknél az ágazatoknál nagyon hasonló a bányászathoz.

A 3. ábrán két területet mutatunk be, amelyeknek korábban igen magas volt az információs igényük, sőt az energiaipar 1983-tól a kiemelten fej-

Bányászat

Előfizetett példányszám

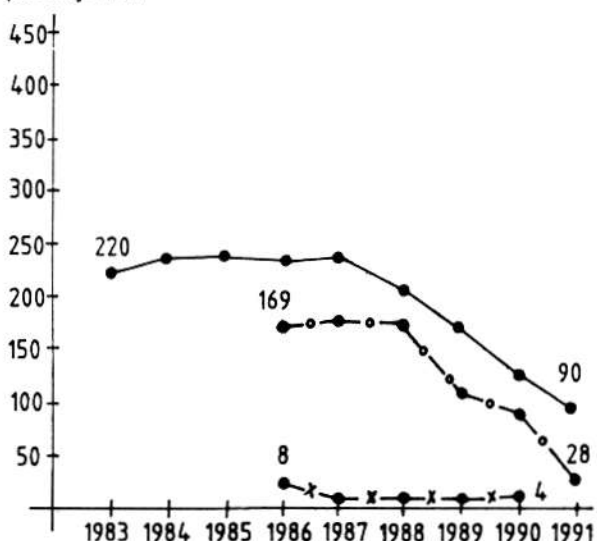

Szakirodalmi Tájékoztatók Csökkenés: 78%

Témafigyelés **98%**
 Irodalomkutatás

Elektronika és híradástechnika

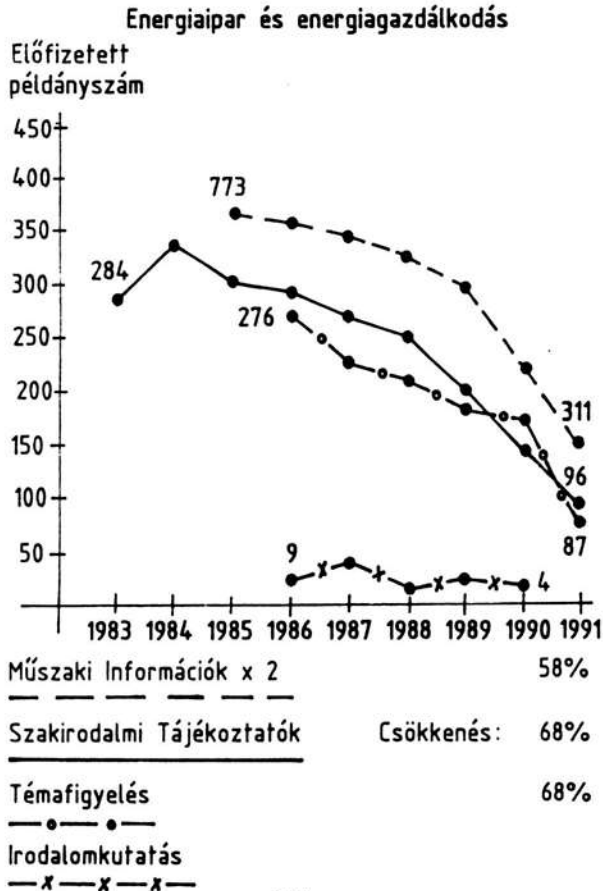
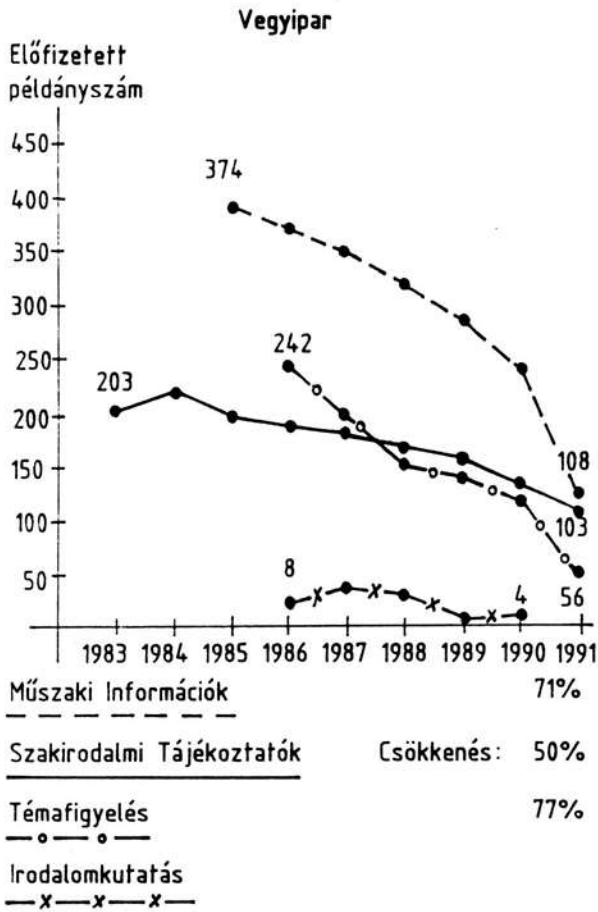
Előfizetett példányszám

Szakirodalmi Tájékoztatók Csökkenés: 61%

Témafigyelés **84%**
 Irodalomkutatás

2. ábra

3. ábra

lesztett területhez tartozik (lásd a különböző energia-racionalizálási programokat). A vegyipar sem tartozott a halódó iparágak közé, mégis az utóbbi 2-3 évben mintegy felével csökkent az igénye az információ iránt.

A 4. ábra egy, az első ábrához hasonló, de fordított anomáliára mutat rá. A kohászat ugyan hosszú ideje igen nehéz helyzetben van, a léteért való küzdelemben mégsem a műszaki információk beszerzésén akart csak spórolni. Ugyanakkor a környezetvédelmi kiadványaink helyzete azt mutatja, hogy bár a világban (talán hazánkban is) lényegesen nőtt az elmúlt években a környezetvédelem jelentősége – ami a területen megjelent publikációk számának ugrásszerű növekedését is eredményezte –, nálunk az ilyen információk iránti igény ugrásszerűen csökkent.

Az 5. ábra is megerősíti azt, hogy a hazai ipar – legalábbis az információigény alapján – nem hasonlítható a fejlett országokéhoz. Akár az anyagmozgatás, a csomagolás, akár a számítástechnika, az automatizálás a legdinamikusabban fejlődő és így a leginkább információigényes területek közé tartoznak a gazdaságilag fejlett országokban. Mi is ott szeretnénk eladni, de ehhez a magas műszaki színvonal mellett jó csomagolás és pontos szállítás is szükséges. Az információ iránti érdektelenség azt sugallja, hogy mi vagy már minden lényegeset tudunk ezeken a területeken, vagy nem is akarunk az említett piacra bekerülni.

A 6. ábrán mutatjuk be azt, ami elemzésünk elkészítésénél számunkra a legmeglepőbb volt. A vállalat-szervezés, a pénzügy, a hozzáadott értékadó (magyarul ÁFA), a személyi jövedelemadó, a technológiai parkok, a kisvállalkozások szervezése, a marketing és a piacpolitika, a banki tevékenység és a humánpolitika mind olyan kérdések, amelyek az utóbbi 3-5 évben váltak hazánkban aktuálissá. A külföldi szakirodalom bőséges mennyiségben igen hasznos információkat szolgáltat ahhoz, hogy a szükséges lépéseket minél kisebb buktatókkal tehesük meg. Az ábra számadataiból azonban nem az derül ki, hogy minket nagyon érdekelnének mások tapasztalatai.

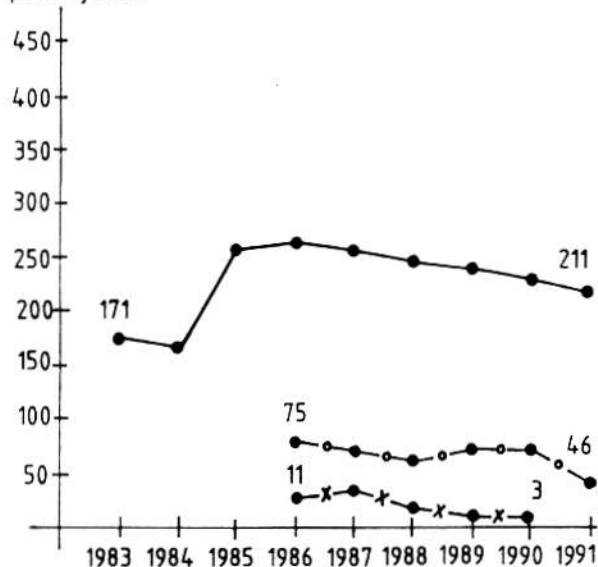
Hogyan tovább?

Ez az a kérdés, amit szakmai vitáinkon leggyakrabban teszünk fel, de nem tudjuk rá a kielégítő választ. Egy dolog tűnik csak biztosnak: jelenleg az érdektelenség még fokozódik. Az biztos, hogy a kérdésnek nem csak anyagi vonzata van, bár a vállalatok elszegényedése, átszervezése és megszűnése 1990–91-ben lényeges szerepet játszik, de ez 1987–88-ra még nem volt jellemző.

A gazdasági és ipari struktúra átalakulása szétzilálta az ún. hagyományos információfogyasztói piacot; a megmaradó fogyasztóknál is előtérbe került a rövid távú túlélési politika: ott kell takarékoskodni, ahol pillanatnyilag a legkisebb fájdalommal jár. Az újonnan alakuló kis- és középvállalkozások vagy nem szereztek még tudomást a lehetőségekről, vagy

Kohászat és öntészet

Előfizetett példányszám

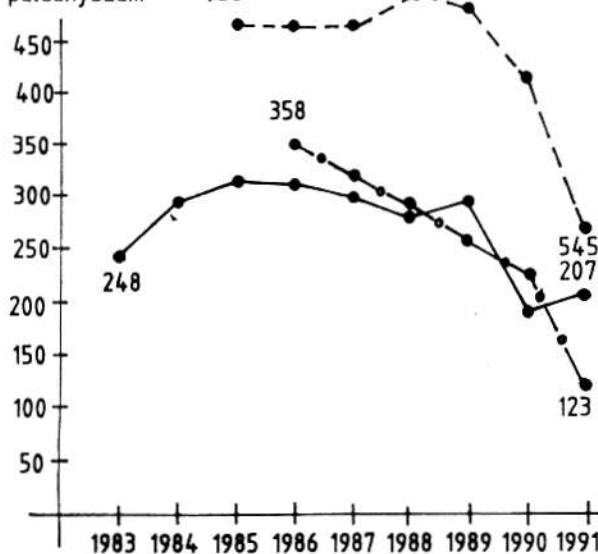

Szakirodalmi Tájékoztatók Csökkenés: 18%
Témafigyelés 38,6%

Irodalomkutatás

Környezetvédelem

Előfizetett példányszám

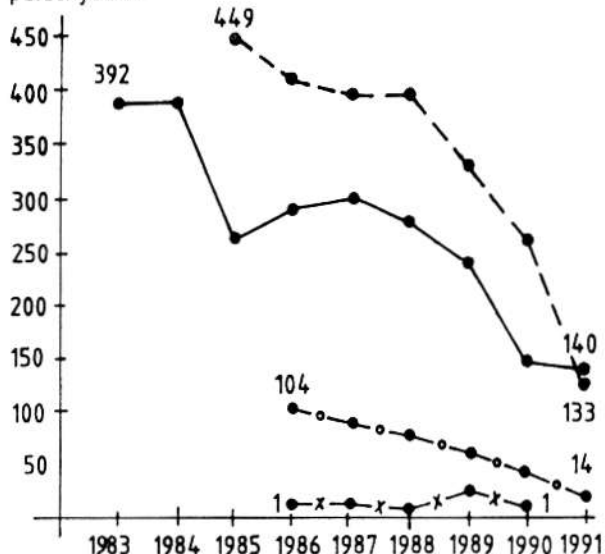

Műszaki Információk x 2 42%
Témafigyelés Csökkenés: 65%
Szakirodalmi Tájékoztatók 31%

4. ábra

Anyagmozgatás és csomagolás

Előfizetett példányszám

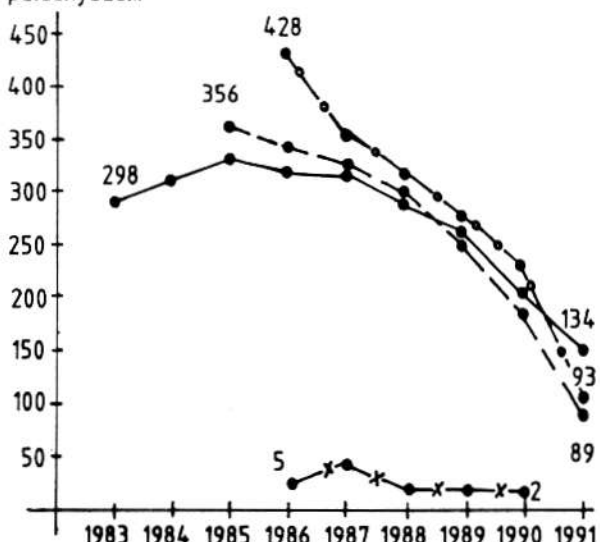
Műszaki Információk 70%
Szakirodalmi Tájékoztatók Csökkenés: 53%

Témafigyelés 86%

Irodalomkutatás

Automatizálás, számítástechnika

Előfizetett példányszám

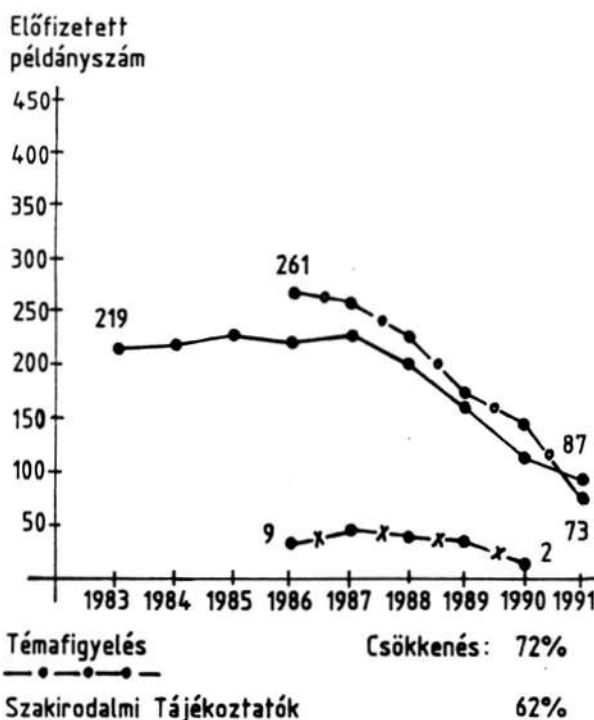
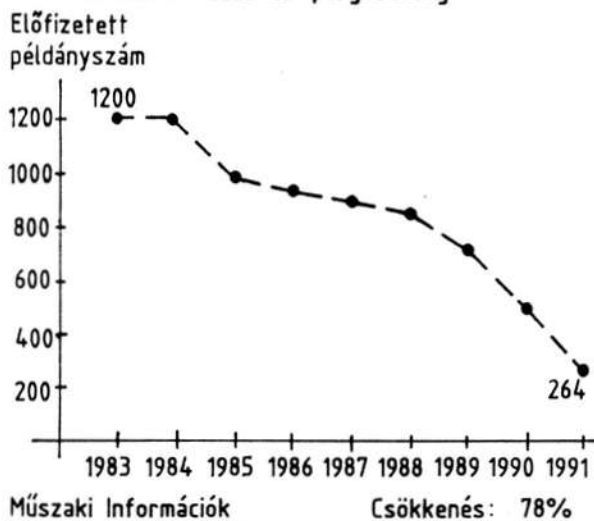

Témafigyelés 78%
Műszaki Információk Csökkenés: 75%
Szakirodalmi Tájékoztatók 58%

Irodalomkutatás

5. ábra

Vállalatszervezés és ipargazdaság

6. ábra

eleve rövid távú létben gondolkozva nem tartják lényegesnek a műszaki fejlesztést, és inkább csak speciális, főleg piaci jellegű információkat igényelnek.

A gazdaságilag fejlett országok példái azt mutatják, hogy a technikai fejlődés, a piaci versenyben való részvétel csak maximális információfeldolgozással és fogyasztással érhető el. Ezért a legtöbb országban az információk feltárása, feldolgozása és a felhasználóhoz való eljuttatása jelentős állami támogatást élvez. A kis és közepes vállalatok számára –

mivel ezek semmiképpen nem képesek saját vállalati információs rendszert működtetni – a legtöbb fejlett ország állami finanszírozású, informatikai célprogramokat valósított, ill. valósít meg ezen cégek versenyképességének fokozására.

Úgy érezzük, ilyen programok finanszírozása elől a hazai állami vezetés sem térhet ki, mivel ellenkező esetben a műszaki fejlesztésben reménytelen hátrányba kerülünk, és csak a "permanensen fejlődő országok" sorát fogjuk mi is szaporítani. Nem tűnik valószínűnek, hogy Magyarországon az idegen nyelvek tudása és a számítógépes hálózatok infrastruktúrája 10-15 évnél hamarabb érje el azt a szintet, hogy a nagy nemzetközi adatbázisok közvetlen használata legyen a szekunder műszaki és gazdasági információk egyetlen forrása.

A fentiekből látható, hogy az információs intézmények – köztük az OMIKK – előtt igen összetett feladatok állnak, hogy tevékenységükkel eredményesen szolgálhassák az ország érdekeit, és egyben biztosítsák saját létüket. Új módszereket kell kidolgozni az információfogyasztók igényeinek megismerésére. Új szolgáltatási formákat kell létrehozni a változó igények komplex kielégítésére. Részt kell venni a modern információs technológiák kifejlesztésében és elterjesztésében. A vállalkozók, az újonnan alakuló cégek, a kisvállalkozások információs igényeinek megismerésére és a már meglévő szolgáltatások ezen potenciális felhasználóhoz való eljuttatásához szoros együttműködést kellene kialakítani a városi közművelődési könyvtárakkal. Úgy érezzük, hogy ez a könyvtári kör segíthet leginkább abban, hogy eljuttassunk azokhoz az új, potenciális információfogyasztókhöz, akik a fejlődő gazdaság aktív résztvevői, a változások előrelendítői lehetnek. Természetesen az együttműködés megvalósítása anyagi kérdéseket is felvet. Például lesz-e és honnan a könyvtáraknak pénzük még az igen kedvezményes árú információs anyagok előfizetésére, milyen érdekeltségi rendszer alakítható ki ezekkel a könyvtárakkal stb. Ugyanakkor az a körülmény, hogy a városi könyvtárak vezetői közül többen egyetértenek kezdeményezésünkkel, azt a reményt kelti bennünk, hogy az ábrák mutatta kedvezőtlen kép az információ iránti igényről (vagy inkább igénytelenségről) talán már 1992-re is megváltozhat.

Csak az együttműködés és az információs munka megfelelő szintű állami támogatása eredményezheti, hogy az információs tevékenységek és szolgáltatások túléljék az elkövetkező 2-3 évet. Ez az idő feltétlenül kell ahhoz, hogy az új, most alakuló gazdaság stabilizálódjon, és minden potenciális információfogyasztó felhasználóvá válhasson. Ellenkező esetben a meglévő feldolgozó és terjesztő rendszer könnyen széthullhat; újraélesztése – ami pedig országunk gazdasági versenyképessége érdekében mindenképpen szükségessé válik – a jelenlegi fenntartási költségek sokszorosát fogja igényelni.

Beérkezett: 1991. IX. 2-án.